

Aspekt czasowników i czasowniki wielokrotne

Czasownik niedokonany	Czasownik dokonany
a) dzieje się bez przerwy, nie zostało skończone: <i>czytać, omawiać</i>	a) skończyło się: <i>przeczytać, omówić</i>
b) powtarza się: <i>kupować, prosić</i>	b) dzieje się raz: <i>ugotować, kupić, poprosić</i>

Czasowniki w języku polskim mogą występować w czterech formach aspektowych - tworzą tzw. cztery ogniwa aspektu, niekiedy mają też formę wielokrotną – o czym niżej. Najczęściej są używane pary 1-2 i 2-3 (niedokonany – dokonany) i (dokonany – niedokonany). Teoria aspektu jest bardzo skomplikowana i mało przydatna dla posługiwania się językiem na co dzień, toteż podajemy jedynie przykład układu par aspektowych (czasownika „pisać”), ważna dla nas będzie praktyczna znajomość par aspektowych.

Ogniwo aspektu	Szereg główny	Przykładowe szeregi poboczne				Szereg czasowników wielokrotnych
1. czas. ndk.	pisać	pisać				pisywać
2. czas. dk.	napisać	wpisać	zapisać	odpisać	przepisać	-
3. czas. ndk.	napisywać	wpisywać	zapisywać	odpisywać	przepisywać	-
4. czas. dk.	ponapisywać	powpisywać	pozapisywać	poodpisywać	poprzepisywać	-

Podobnie jak w języku ukraińskim, czasownik w języku polskim ma wiele form dokonanych, jednak tylko jedna z nich jest dokonana, która nie zmienia znaczenia – oznacza tylko zakończoną (dokonaną) czynność (szereg główny), reszta dokonanych ma inne znaczenie (szeregi poboczne). Czasownik może utworzyć cztery ogniwa aspektu, niekiedy jednak nie tworzy ich w szeregu głównym, bądź utworzone „na siłę” formy nie są używane w języku, za to 3. i 4. ogniwo aspektu tworzy się w szeregach pobocznych, np.:

czytać – przeczytać – -----
odeczytać – odczytywać – poodczytywać

Drugie ogniwo aspektu, czyli **formę dokonaną**, tworzy się najczęściej:

a) **przez prefiksy:** *po, za, do, wy, s, z, na, prze, u, o*, np.: *czytać – przeczytać*.

Przykłady częściej występujących podstawowych par aspektowych:

1	2
chcieć	zechcieć
interesować (się)	zainteresować (się)
kroić	pokroić
pamiętać	zapamiętać
podobać (się)	spodobać (się)
rodzić (się)	urodzić (się)

1	2
czekać	poczekać
jeść	zjeść
lubić	polubić
pić	wypić
prosić	poprosić
rozmawiać	porozmawiać

1	2
dziękować	podziękować
kończyć	skończyć
myśleć	pomyśleć
płacić	zapłacić
robić	zrobić
rozumieć	zrozumieć

spieszyć (się)	pospieszyć (się)	szukać	poszukać	uczyć	nauczyć
znać	poznać	nieść	przenieść	śłuchać	posłuchać
biec	pobiec	leżeć	poleżeć	dzwonić	zadzwonić
pytać	zapytać	mylić (się)	pomylić (się)	budować	zbudować
brudzić	pobrudzić	drożyć	zdrożyć	tanieć	stanieć
puchnąć	opuchnąć	budzić (się)	zbudzić (się)	gasić	zgasić
karmić	nakarmić	poić	napoić	myć	umyć
piec	upiec	szyć	uszyć	farbować	ufarbować
gotować	ugotować	smażyć	usmażyć	wołać	zawołać

Ćwiczenie. Od jakich czasowników niedokonanych pochodzą podane czasowniki dokonane?

popatrzeć – przespacerować – ochlapać – przygotować – skosić –
zabrać – policzyć – wyszukać – zszyć – uczesać –
poznać –

b) od niektórych czasowników zakończonych na *-ać* przez wymianę sufiksów tematycznych (zakończeń tematu po obcięciu końcówki bezokolicznika):

-a-: *-i-* (*-y-*) + alternacje, np.: *odwiedzać* – *odwiedzić*, *polecać* – *polecić*, *sprawdzać* – *sprawdzić*, *wracać* – *wrócić*;

-a-: *-nq-* + alternacje, np. *zamykać* – *zamknąć*, *usychać* – *uschnąć*, *zaglądać* – *zaglądnąć*;

-a-: *-e-* + alternacje, np. *opowiadać* – *opowiedzieć*.

Tak samo tworzy się też pary z szeregów pobocznych, np. *zwiedzać* – *zwiedzić*, *nawiedzać* – *nawiedzić* itp.

Ale występują też inne wymiany, „obcięcia” i alternacje, których nie sposób zakwalifikować do powyższych, np.:

1	2
zaczynać	zacząć
zajmować	zająć
wieszać	powiesić
kupować	kupić

1	2
odpoczywać	odpocząć
stawiać	postawić
wspinać się	wspiąć się
siadać	siąść

c) oczywiście jest cała grupa par nie dających się zamknąć w żadną z podanych kategorii, np.: *brać* – *wziąć*; *mówić* – *powiedzieć*; *widzieć* – *zobaczyć*; *znajdować* – *znaleźć*; *oglądać* – *obejrzeć*; *kłaść* – *położyć*; *pomagać* – *pomóc*.

Ćwiczenie. Proszę utworzyć formy dokonane / niedokonane.

otwierać - ...	przewracać - ...	zawracać - ...	... - wyschnąć	przestawiać - ...
zalecać - ...	... - odwrócić	zatykać - ...	przesychać - ...	... - wyglądnąć
... - wpłacić	przyjmować - ...	obstawać - ...	... - wyrwać	odżywać - ...
wykonywać -	... - zdać	... - zaznać	zostawać - ...	... - sprzedać
... zdejmować	... - wyjąć	dać - ...	... - dostawać	podać - ...

Podstawowe (prymarne) pary aspektowe czasowników

* tworzenie

- parę aspektową tworzą czasownik niedokonany i utworzony od niego czasownik dokonany
- czasownik dokonany można tworzyć przez dodanie prefiksu do czasownika niedokonanego (np. *czytać* – **przeczytać** lub *jeść* – **zjeść**)
- czasownik dokonany można tworzyć przez wymianę sufiksu tematycznego (np. *chwyta-ć* – *chwyci-ć*)
- czasownikiem dokonanym może też być czasownik różny od niedokonanego (np. *iść* – **pójść**)

Kiedyś trzeba wreszcie spytać samego siebie o to, co chciałoby się robić w życiu. Ja pytałem siebie już wiele razy. I chyba zrobiłem też niejedno. Najpierw śpiewałem w operze, a dokładniej w chórze operowym. Nigdy nie miałem więc takiej szansy, by zaśpiewać coś samodzielnie. Po roku zrezygnowałem. Ja, niestety, często rezygnuję. Pomyślałem sobie wtedy, że to nie dla mnie, ale dziś już myślę trochę inaczej.

Później pojechałem za ocean. Nie jechałem zresztą sam. W tym czasie wiele młodych osób decydowało się na taki krok. Czemu więc ja nie miałbym się zdecydować. Już w trakcie podróży ktoś mi poradził, żebym otworzył polską restaurację. Ludzie lubią radzić innym. Zacząłem więc gotować. Ugotowałem setki naprawdę dobrych obiadów i kolacji. Ale i sam się przy tym ugotowałem. Dlaczego? To oczywiste. Amerykanie boją się utyć. A tyje tam wiele osób i wcale nie potrzebują do tego polskiej kuchni.

To kolejne niepowodzenie bardzo mnie zmartwiło. Na szczęście nie umiem martwić się zbyt długo. Po jakimś czasie wróciłem do kraju i nauczylem się nowego zawodu. Ciągle jeszcze uczę się szybko. Zostałem

fryzjerem. Cesałem i strzygłem ludzi całymi dniami. Czasem miałem okazję uczesać lub ostrzyć kogoś znanego – jakiegoś sportowca czy aktora. Ale i to szybko się skończyło. Bo wszystko przecież kiedyś się kończy. Jak to było? Goliłem znanego polityka. Spieszył się. Ja też, niestety. Więc nie ogoliłem go zupełnie tak, jak sobie życzył.

Przez pewien czas pisałem opowiadania i nowele. Napisałem ich kilkanaście. Były całkiem interesujące. Wiem, bo przeczytałem je parę razy. Problem w tym, że nikt inny ich nie czytał.

Teraz żyję z dnia na dzień. Oczywiście nie chcę przeżyć tak całego życia. Muszę zdecydować się na coś nowego. Lubię decydować. Ale tym razem...

ĆWICZENIA

1

Proszę odpowiedzieć na pytania dotyczące tekstu.

1. Czy Adam był artystą operowym?
2. Czy Adam wyjechał do Australii?
3. Jaką pracę wykonywał na obczyźnie?
4. Czy Adam jest dobrym kucharzem?
5. Czy Amerykanie mają problemy z nadwagą?
6. Kogo najchętniej strzygł Adam?
7. Kto był niezadowolony z jego fryzjerskich usług?
8. Jakim rodzajem literatury zajmował się Adam?
9. Jakie plany na przyszłość ma Adam?
10. W jakiej sytuacji finansowej jest obecnie Adam?

2

Użyte w zdaniach czasowniki proszę podać w formie dokonanej.

WZÓR: Michał pisał list, ale go nie *napisał*.

1. W zasadzie rozumiem język polski. Nie wiem jednak, czy kiedyś samych Polaków.
2. Adam pytał już wszystkich o sens istnienia. Nie jedynie samego siebie.
3. Anna robi doskonały sernik. Mam nadzieję, że na dzisiejsze przyjęcie też go
4. Powoli tracę cierpliwość do moich studentów. Aż boję się myśleć, co będzie, gdy ją do końca.
5. Wszystko się kiedyś kończy. Ale kiedy się ta nudna lekcja?
6. Wiem, że często coś gubisz, Anno. Nie rozumiem jednak, jak mogłaś nasze meble.
7. Adam zawsze buduje tylko zamki na lodzie. Czekam, aż wreszcie coś realnego.
8. Z reguły nie jem kolacji tak późno. Ale z tobą chętnie teraz coś jeszcze

Użyte w zdaniach czasowniki proszę podać w formie dokonanej.

WZÓR: Janek czytał książkę, ale jej nie *przeczytał*.

1. Czekaleś już tyle lat. Czy nie możesz jeszcze kilka dni?
2. Ewo, całowałaś mnie tysiące razy. Dlaczego więc nie chcesz mnie ten ostatni raz?
3. To prawda, że gotuję dobrze. Ale wiem, iż prawdziwy bigos nie jest wcale łatwo.
4. Dzisiaj pijemy wódkę w zasadzie bez okazji. Możemy więc nawet za zdrowie twojej teściowej.
5. Od trzech dni uczymy się do egzaminu. Jest szansa, że zdążymy wszystkiego.
6. Piotr goli się zawsze rano. Dzisiaj jednak zasnął i nie przed wyjściem do pracy.
7. Czy to prawda, Mario, że grasz na kontrabasie? Może teraz nam coś ładnego?
8. Szukałem twoich okularów już chyba wszędzie. Teraz ty sama spokojnie ostatni raz.
9. Bardzo nie lubię myć się w zimnej wodzie. Więc przed obiadem .. . tylko ręce.
10. Nie musicie państwo notować wszystkiego, co mówię. Ale podstawowe informacje warto jednak .. .
11. Mój wujek ma chore oczy i niestety ślepie. Lekarz mówi jednak, że nie całkiem.
12. Papuga Agaty jest tak inteligentna i ufna, że można ją karmić prosto z ręki. Jeśli chcesz, możesz sam ją .. .
13. Moja jedyna biała koszula właśnie schnie po praniu. Nie mam pojęcia, czy do wieczora.
14. Kiedy słyszę twój głos przez telefon, natychmiast mam dobry humor. Wierzę, że i jutro też go .. .
15. Wszyscy wiecie, że ja sam nie lubię się chwalić. Dlatego wy mnie za to, co dla was zrobiłem.
16. Twoje postępowanie nie prowadzi do niczego dobrego. Boję się, że kiedyś cię w ślepy zaułek.

Użyte w zdaniach czasowniki proszę podać w formie dokonanej.

WZÓR: Teraz idziemy do kina. Czy ty też *pójdiesz*?

1. Biorę udział w spotkaniu absolwentów naszej szkoły. Mam nadzieję, że ty też
2. Dochodzę do wniosku, że to wszystko nie ma większego znaczenia. I wiem, że wy też kiedyś do takiego przeświadczenia.
3. Jest późno i kładę się właśnie spać. Może i ty wreszcie się
4. Wczoraj mówiłaś dużo przykrych rzeczy. Czy właśnie to chciałaś ?
5. Od pięciu lat wkładam na siebie tę samą starą i niemodną sukienkę. Dzisiaj chcę coś nowego.
6. Jola dokłada jeszcze dwadzieścia złotych na wspólny prezent dla Andrzeja. Kto jeszcze trochę ?
7. Jutro pan dyrektor po wielu latach pracy odchodzi na emeryturę. Wszyscy wiemy, jak trudno jest mu
8. To ćwiczenie jest trudne i odkładamy je na później. Pozostałych nie możemy niestety
9. Opowiadałem wam tę historię wiele razy. Skoro chcecie, i teraz.
10. Widzę, że przychodzę nie w porę. Może będzie lepiej, jeśli jutro.
11. My wszyscy lubimy siadać na tej ławce. Jest nas jednak za dużo, by na niej razem.
12. Niechętnie wchodzę do gabinetu stomatologicznego. Czy mógłbyś razem ze mną?
13. Urszula widziała ten sentymentalny i łzawy film już siedem razy. Tomek nie ma chęci go
14. Trudno znajdować się w kilku miejscach jednocześnie. Ty nie potrafisz właściwie nawet w tym jednym.
15. Wiem, że chcesz wyjechać. Ale nie bez pożegnania.
16. Jeśli chcesz, to możesz wjechać do mojego garażu. Ale nie tyłem.

Proszę wybrać właściwy czasownik i podać go w odpowiedniej formie.

1. W tej starej fabryce palił się wczoraj magazyn. Niestety, mimo szybkiej interwencji, (zapalić, wypalić, spalić) się cały.
2. Radzę ci, żebyś tego nie robił. W przeciwnym razie będziesz musiał (doradzić, poradzić, zaradzić) sobie sam.
3. Wcale nie musisz tyle gadać przez cały wieczór. Czy ty nie boisz się, że kiedyś nas wszystkich (obgadać, zagadać, wygadać) na śmierć?
4. Kiedy jest nam smutno, śpiewamy tę piosenkę. Myślę, że i dzisiaj ją sobie (pośpiewać, wyśpiewać, zaśpiewać)
5. Kto niesie tę ciężką walizkę? Będzie lepiej, jeśli (wynieść, ponieść, zanieść) ją razem na dworzec.
6. Anna nie paliła papierosów prawie dwa lata. Dzisiaj, Niestety, znowu (wypalić, zapalić, spalić)
7. Kelner proponował nam wiele wykwintnych i wspaniałe nazywających się potraw, ale niczego taniego nie (zapropionować, wypropionować, dopropionować)
8. Dlaczego pukasz tak cicho? Następnym razem (popukać, wypukać, zapukać) zdecydowanie głośniej.

Podane czasowniki proszę podać w odpowiednich formach dokonanych, posiłkując się tekstem opowiadania.

1. pytać –
2. robić –
3. śpiewać –
4. rezygnować –
5. myśleć –
6. jechać –
7. decydować –
8. radzić –
9. gotować –
10. tyć –
11. martwić –

12. uczyć –
13. czesać –
14. strzyc –
15. kończyć –
16. golić –
17. pisać –
18. czytać –
19. żyć –